

VERB CATEGORY OF TRANSITIVITY IN ENGLISH GRAMMAR AND DISCOURSE

ДІСЛІВНА КАТЕГОРІЯ ПЕРЕХІДНОСТІ У ГРАМАТИЦІ ТА ДИСКУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Iryna Dilai¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-438-2-11>

Грамматична дієслівна категорія перехідності викликає постійну зацікавленість з боку мовознавців як категорія, яка вирізняється з поміж інших граматичних дієслівних категорій глибиною семантичних зв'язків, які дають підстави не лише розрізняти перехідні та неперехідні дієслова, а й пов'язати її з функцією у тексті [1; 2; 4; 5; 6; 8; 9].

Синтаксично перехідність вказує на кількість та тип аргументів предиката у реченні. Назагал виділяють два типи предикатів: неперехідні (з одним регулярним аргументом – суб'єктом), та перехідні (з двома регулярними аргументами – суб'єктом та об'єктом) [4, с. 2]. Проте існують дієслова, які можуть вживатися як в перехідних, так і в неперехідних конструкціях [4, с. 4–5]. У синтаксисі спорідненим поняттям з перехідністю є валентність дієслова. Якщо перехідність вказує на кількість регулярних аргументів та на тип предиката, валентність вказує лише на кількість регулярних аргументів [4, с. 3]. Таким чином, неперехідні дієслова – одновалентні, одноперехідні – двовалентні, двоперехідні – трьохвалентні. Детальний аналіз валентності англійських дієслів знаходимо у Т. Гербста [7].

У системно-функційній граматиці М. Геллідея категорія перехідності трактується як ключова функційна категорія, яка забезпечує реалізацію однієї з основних мовних метафункцій – відображення та конструювання людського досвіду як потоку змінних подій та процесів [5; 6]. Саме завдяки категорії перехідності відбувається перенесення дії від суб'єкта на об'єкт, що забезпечує «квант зміни у потоці подій, що конструюють людський досвід» [5, с. 212]. Система перехідності надає лексико-граматичні ресурси для конструювання кванта зміни у потоці подій як фігури – конфігурації елементів, у центрі яких процес. М.А.К. Геллідей пропонує типологію процесів, яка включає шість видів: матеріальні, ментальні, вербальні, поведінкові, релятивні та екзистенційні [5; 6]. Типи процесів залежать від регістру, а також змінюються у ході розгортання

¹ Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

тексту [5, с. 220]. Найбільше перехідних дієслів є серед матеріальних процесів (doings), які, окрім активного джерела енергії – актора, охоплюють ще одного учасника – ціль (Goal), або пацієнс (Patient)), на якого процес поширюється [5]. Існує два види репрезентації перехідних процесів: 1) операційні, що відповідають активному стану, 2) рецептивні, що відповідають пасивному стану. В активному стані актор є темою висловлення, натомість у пасивному стані актор є ремою і може бути опущений [5; 6].

На відміну від традиційного структурного підходу до перехідності як категорії, утвореної внаслідок бінарної опозиції, системно-функційна граматики розглядає перехідність як семантичний континуум. Ступінь перехідності залежить від того, наскільки дія впливає на свій об'єкт. Тому, окремі дієслова, на зразок *see*, мають «низьку» перехідність, а окремі, на зразок *kill*, – «високу». П.Дж. Гоппер та С.А. Томпсон семантичні та формальні ознаки, які визначають ступінь перехідності [8]. Так вищу перехідність матимуть структури, в яких наявні два або більше учасників, дієслова є кінетичними – передають дії, а не стани, наявні аспектуальні характеристики завершеності або моментальності дії, наявна волітивність, ствердження, дійсний спосіб, висока агентивність, об'єкт зазнав повного впливу, об'єкт є персоналізованим. Хоча традиційно дієслова *hug* та *like* є перехідними, проте, у першого ступінь перехідності вищий, оскільки воно виражає кінетичну дію, в той час, як останнє виражає стан: пор. *I hugged Sally, I like Sally*. У першому випадку Селлі зазнала впливу дії, у другому – ні [8].

Характерною дискурсною функцією перехідності є те, що висока перехідність свідчить про висування фокусу уваги на передній план (foregrounding), низька – про відсування на задній план (backgrounding) [8, с. 251]. Наприклад, у складному реченні *I'd pretended not to believe Eurycleia when she told me that it was Odysseus who'd killed the Suitors* [3, с. 78], дієслово *kill* свідчить про високу перехідність і концентрацію уваги саме на цій дії у реченні, коли усі інші дієслова мають нижчу перехідність, і дії, ними виражені, сприймаються, як другорядні.

Т. А. ван Дайк стверджує, що аналіз розгортання дії-процесу в дискурсі – один з методів критичного дискурсного аналізу [10]. Аналіз перехідності, або транзитивності (transitivity analysis), широко застосовується як аналітичний метод в дискурсному аналізі [5; 6; 8; 9].

Ми простежили різні моделі перехідності в тексті роману «Пенелопіада» М. Етвуд [3]. Встановлено, що у тексті переважають матеріальні процеси, виражені дієсловами *make, go, get, take, come, give, try, use, eat, bring, call, kill, weave, throw, sail, play, rape, send, carry, hang* тощо. Для матеріальних процесів у романі найхарактернішими є

одноперехідні моделі (рисунк 1). Це свідчить про динамічність оповіді твору через часте перенесення дії із суб'єкта на об'єкт.

MATERIAL-TYPE

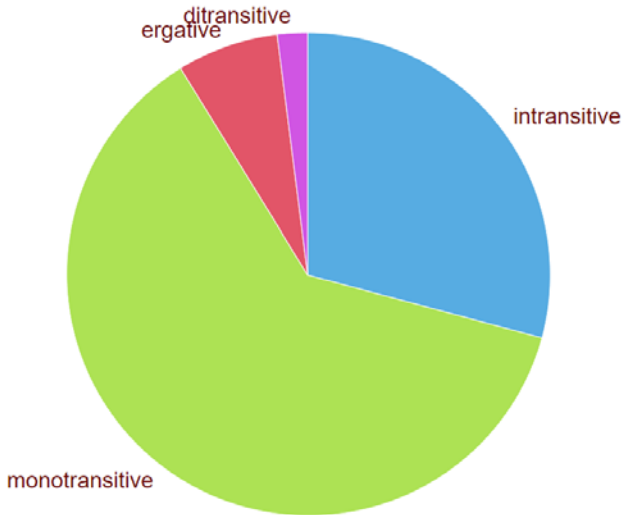

Рис. 1. Моделі перехідності матеріальних процесів у романі «Пенелопіада» М. Етвуд

Таким чином, перехідність як особлива категорія англійського дієслівна, яка поєднує граматичні, семантичні та функційні ознаки, є релевантною та вагомою категорією для дискурсології та наратології,

Список використаних джерел:

1. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1988. 255 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк : ДонНУ, 1996. 662 с.
3. Atwood M. The Penelopiad. Canongate Books Ltd. 2005.
4. Dixon, R.M.W., Aikhenvald A. Y. Introduction. Changing Valency: Case Studies in Transitivity, Dixon, R.M.W., A. Y. Aikhenvald (Eds). Cambridge : CUP, 2000. P. 1–29.
5. Halliday M. A. K., Matthiessen C. Halliday's Introduction to Functional Grammar. 4th ed. Routledge, London, 2014. 808 p.

6. Halliday M. A. K., Matthiessen C. *Construing Experience through Meaning: A Language-Based Approach to Cognition*. Open Linguistics Series, Continuum, London, 1999. xiii + 657 p.

7. Herbst Th., Heath D., Roe I. F. et al. *A Valency Dictionary of English: a corpus-based analysis of the complementation patterns of English verbs, nouns and adjectives*. Mouton de Gruyter, 2004. 961 p.

8. Hopper P. J., Thompson S. A. Transitivity in grammar and discourse. *Language*, 1980. Vol. 56. № 2. P. 251–299.

9. Thompson G. *Introducing Functional Grammar*. (2nd Ed). London : Arnold, 2004. 313 p.

10. Van Dijk T. A. *Discourse and Power*. Basingstoke and New York : Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.